

TO OPTEGNELSER AF GRUNDTVIG FRA KRISEÅRET 1810

Meddelte med noter og efterskrift af *William Michelsen*.

I. HVAD VARE VI FORDUM? HVAD ERE VI NU?

Nytaarsbetragtninger af N. F. S. Grundtvig 1810.

Atter er et Aar henrundet, et nyt Aarhundredes første Aartiende endte med det, saa rinder Bækken i Floden og Floden i Havet, og her paa Bredden af Tidernes Hav der stande vi ⟨ved⟩ der stode og vore Fædre, men Billedet af deres Liv og Bedrifter, det kan vi se, ⟨klare⟩ dunklere hist og ⟨her⟩ klarere her i det vaade Speil; her skal og stande de kommende Slægter, ogsaa efter os skal det speidende Øie da lede, og hvad skal det ⟨f⟩ se? Hvad skal det se? o elskede Brødre! Danmarks og Norriges Mænd! ⟨røres⟩ føle¹⁾ I ikke som jeg ⟨af⟩ en ængselig Gysen ved Tanken? Hvad skal det speidende Øie vel se: et Billed som ligner de hengangne Fædres, glindsende stolt, eller vort Navn paa den Bølge, som vi lade lukke sig over vort Hoved? Føle I den ei, den hellige Gysen, Mindets og Haabets og Frygtens traurige Søn, o, da ganger tilside og hører mig ei! da har jeg intet med eder at tale, mit isnende Suk og en brændende Taare er da det eneste Offer jeg mægter at bringe det jordede Norden, hvi vil I høre det, hvi vil I se den, I dele ⟨dele⟩ dem jo ei og de ere med mig kun til Latter og Spot. Saa beder jeg da, ja jeg byder det høit i vort Fædrelands hellige Navn: ganger tilside I Mænd i hvem I saa ere²⁾ hvis Hjerter og Sjæle ei ⟨hvem⟩ have hjemme i Nord! Men findes der Nogen og jeg ved det de findes, som føler det underlig ⟨G⟩ Stolte og Glade og Bange, som Ordet kan male men aldrig udtrykke, gære og brænde hos sig derinde, de komme hid og slutte sig til mig i broderlig Kreds! Elskede Landsmænd! lader os ⟨nu⟩ da nu med³⁾ forskende Øie skue tilbage paa de svundne Tider og se, hvad vore

¹⁾ føle tilføjet i liniens udgang. — ⟨ ⟩ betegner overstregninger, || ny side i manuskriptet, [ ] tilføjelser af udgiveren.

²⁾ i hvem I saa ere tilføjet over linien.

³⁾ med gentaget.

Fædre og vi selv udi dem have været, lader os sanddru bekende hvad vi ere nu, og lader os da i denne høitidelige Time afgøre med os selv hvad vi ville (vorde) være, hvad vi vil vore Børn skulle vorde, thi det haver Himlenes Herre lagt i Folkenes Haand, Kaaret er frit (og) men Følgen er vis. O siger dog ei, det er Børneværk, hvormed jeg færdes, ung er jeg vist, men det vidner dog selv mine Aar, og det tør jeg sige, det vidner min Færd for Dannemarks Øine, og selv denne Tale skal vidne derom, at Dreng har jeg ophørt at være. (Troer ei heller at Hovmod og Lyst til at høres drev mig frem! Mene I ikke, jeg ved det, stor er den Hob, som)

Skulde jeg maaske da bie, til Alderens Kulde svaler og dæmper den hellige Lue, skulde jeg bie med graanende Haar maaske at begræde uvirksom mit Fædrelands Fald, skulde jeg (kues) se det ile til Undergangs Svælg og ei (raabe) kalde, ei raabe saa høit som jeg mægter, fordi jeg er ung!! O foragter dog Vandreren ei (selv Barnets advarende Stemme), naar hans Gang er paa Afgrundens B[r]ed, selv Barnets advarende Stemme, ville da I som jo ogsaa maa vide at Grunden er falsk og Svælget er nær, hvor vi vandre, ville I udregne efter Dage og Aar, om det er Eder værdigt at høre min Tale? Troer ei heller at Hovmod og Lyst til at høres driver mig frem! Mene I ikke jeg veed, at stor er den Hob som forarges og spotter, liden den Flok som betænker og dømmer? Mene I ikke jeg veed, (Man vil spørge med Harm, om jeg vil genføde Slægten, at en anden er) det aldrig var⁴⁾ Veien,⁵⁾ som fører til Yndest og udvortes Hæder at staa mod sin Tidsalders Strøm. Mene I ikke jeg veed (at), Man vil spørge med Harm, om jeg vil genføde Slægten? Jo i Sandhed, jeg veed det, ei er jeg blevet graa i Erfaring men Tiden er blevet det og den har jeg raadspurgt, aarle og silde har jeg grundet paa dens Maal og Tale, og det har jeg lært, at vel kan Mennesket plante og vande men Herren allene kan give det Vekst i betimelig Tid. Er det den Eviges Raad, at ogsaa jeg skal virke til en fordærvet Slægts Genfødelse, da være han takket og priset, men er det ei saa, da veed jeg dog vist at han vil, ogsaa jeg skal med Størken han giver stræbe at virke, uden at spørge forvoven hvortil (jeg) det kan nytte, uden at agte hvorledes jeg dømmes af Menneskeheden. Eet veed jeg endnu thi det siger den sanddru indvortes Stemme og det lyder høit gennem de svundne Aartusinder, at foer jeg end vild i alt Andet som hører til Menneskeviden, ei kan jeg dog fare vild ved at raabe til Jorderigs Folk: troer fuldt og fast paa den Evige, lyder hans Bud og elsker jert Fædern [e]land.

⁴⁾ *det aldrig var* tilføjet over linien.

⁵⁾ Ms.: *Veien som, fører.*

Hvad vare vi fordum?

Ingen tro, at jeg her træder frem, for at holde vore gamle Fædre en saadan Lovtale, som om de havde været Engle i Menneskelignelse! Ingen kan fuldere end jeg erkende at selv de herligste Tidsaldre som de største Mennesker, ofte overspringe Rettesnoren for de Dødeliges Vandel og det desto synligere fordi de virkede med en Vælde som fængsler vort Øie. Her er ei Stedet til dybere at eftergrunde denne stadige Lov og maaske er den uudgrundelig, kun hvad vi vare som Folk, i de hengangne [Aar] vil jeg fremstille, og lettelig kan da hver Fornuftig skønne, (hv) af hvilke Dele en saadan Lov kunde og maatte bestaa. (Folkene, saalidet) (Stirre vi tilbage efter vor Fødsel som Folk, da se vi den hyllet i samme tætte Mørke som al anden⁶⁾ Fødsel for den Fødte, men i vor Barndom og Vekst skimte vi os selv ved enkelte Stjerner)

Egen Fødsel er hyllet i Midnat for hver den som fødtes, men ligesom den voxne Mand fra Barndommens Tid kan mindes hvad der stundom greb og rørte ham med Størke, saa kan og vi som Folk, stirrende tilbage mod vor Fødsel, (skimte os selv øiebliklig) som ved Stjernesked i Mørket, skimte os selv øiebliklig. Naar Romaborgs Keisere skælve ved Lyden af Nord's Hellebarder, naar de plyndre Guldets af egne Palladser snart for at købe, snart for at sløve Jernet som voxte i nordiske Fjelde og bares af Fjeldenes Sønner, naar Romaborg styrter, og den seirende Skare stoltelig henskrider over Gruset, rørende Tungen til Kvad i Nordens Maal, da kryber det os hel underlig om Hjertet, og Kinderne blusse, som naar vi mindes en dristig Idræt, (fra vor Ba) der maaske dog⁷⁾ ei var saa vigtig fra vore Barnedage, vi angre den halv, men miste den ville vi (k) ikke. Se vi derimod længere frem i den løbende Tid (hvorledes Syden og Vesten) se vi at Hint maatte ske, for at Frihedens mandige Samfund kunde løfte sig der, hvor Folkenes mange Tusinder vare holdne i forsmædelig Trældom af Guldets og Vellystens Slaver, da pege vi med retfærdig Stolthed paa de Landemærker hvorfra Stormene udfoer som ene kunde rense den giftige Luft. Var (de)⁸⁾ endog Genlyden af hin (t d drø) bragende og luttrende Torden det Eneste som trængte (til os) frem til os gennem de lange Tider, Mere var det dog end noget af de Folkefærd hørte, der nu som saadanne bygge i Europas Lande. Men saa er det ei, ubetvunget riig paa mandige Idrætter stander Norden i det første Aartusinde efter Frelserens

⁶⁾ al anden rettet til: *egen*, som dog også er kasseret.

⁷⁾ *maaske dog* over linien.

⁸⁾ *de* ikke overstreget i ms.; Gr. har omformet sætningen, mens han skrev den.

Fødsel, liflige Kvad om Guder og Helte tone i Fjeldets og Dalenes Skove, for (Danmarks) det danske⁹⁾ Ravnebanner segne Angler til Ravnens Føde og (Danmarks) danske⁹⁾ Snekker er den stærke Bro paa hvilken Danmarks Knud vandrer mellem sine Riger. Norrigs Liv maa vi vist ei glemme, thi ei er det glemt af sine (Skjalde) hjemmebaarne Skjalde, dybt er det skuet og dybt (præget) er det præget af de Mange som skjulte deres Navne men aabenbaredes deres og Tidernes Aand i herlige Sagn, men fuldest og fremmerst af ham hvis Ihukommelse maa være os saa dyrebar som de hengangne Ypperliges var for ham. Norrig og Island! I vide det dog vel endnu; det er eders Snorro paa hvem jeg ærbødig stirrer. Det var ikke blot hine Øklynger som sprede sig i Skotlands Hav, der betvunges af Nordmænds Sværd, Mørejarlens Søn var det, for hvem Paris maatte skælve og Normandiets Navne bære til de sidste Tider Vidnesbyrd om Nordmænds Idrætter⁴⁾. Hjemme sad paa Kongestolen en Adelsten og skikkede Lov i Landet²⁾, og Trygves herlige Søn berømt indtil Grækenlands Hav lærte al Norden ved Svolder, at den Korsfæstedes Lære som han havde dristig forkyndt ei røvede Djærvhed og Manddom.

Under Korsets Banner uddrog den mandige Sigurd, Miklegaards Keiser frygtede og hædrede Kongen fra Væringers Hjem³⁾ og Palæstina som alt længe havde beundret Tankred de Kristnes Akilles og Robert Frænder af Rolf⁴⁾, fik (a) nu at vide at end var ei Kæmpeslægten uddød i Nord. Vel er det saa, at efter Sigurds Dage se vi med Suk Nordmænd stande mod Nordmænd, men hvo kan miskende den Kraft der og her aabenbaredes sig hvem tør fordømme Birkebener og Bagler fordi de med Liv og Blod strede for Den, De troede (odelsbaaren) mest odelsbaaren til Norrig(e)s gamle Rige Hvem kan glemme at det var under denne (Broderstrid) Kongestrid Kongespeilet fremstod og Historien blomstrede⁵⁾, medens (Mør-

⁹⁾ *det danske* og *danske* tilføjet over linien.

¹⁾ Gangerrolf, søn af Rognvald, jarl over Møre, var ifølge Snorres Heimskringla identisk med den normanneranfører Rollo, der erobrede landet ved Seines munding og blev stamfader til den normanniske hertugslægt. (Harald Haarfagers saga kap. 24.)

²⁾ Haakon Adalsteinsfostre, Harald Haarfagers søn. (Jf. sst. kap. 40).

³⁾ Kejser Alexios Komnenos (Kirjalax) modtog ifølge Snorre Sigurd Jorsalfar i Konstantinopel med stor pragt og ære på hjemvejen fra Jerusalem, da han havde erobret Sidon. (Magnussønnernes saga kap. 12—13.)

⁴⁾ Tancred af Brindisi og hertug Robert af Normandiet nedstammede fra normanneranføreren Rollo og deltog i det 1. korstog. Tancred spiller en lignende rolle i Tassos digt herom (Gerusalemme liberata) som Achilles i Iliaden.

⁵⁾ Største delen af den norsk-islandske sagalitteratur og Snorres forfatter-

ket (hvilede) rugende tungt over) livløse Krøniker var en sjelden Pryd for Syden. Ei havde Dannemark sovet enddog dets Pris i disse Tider ei er med Norrigs at ligne; thi kun Islands Skjalde vare det, der kvad om danske Bedrifter og til at gemme dem tyktes (ei) Danemarks Sprog udygtigt for Saxo. Men dog er det vist at baade Knuder og Valdemarer vidste saavel som Nogen at med Sværdet skal Landene vindes og bygges med Lov. Ingen af Dannemarks Konger delte Sigurds Pris ved Jordan og Jorsal, men Vender og Esther maatte dog sande at Korset havde stærke Venner ved Sund og Bælt, en Absalon bar det i trofast Haand og da han var samlet til sine Fædre løftede det sig [i] Dannebrog i Dannemarks stadige Banner.

Her maa vi standse[.] Dannemarks Hæder og Magt fængsledes med Valdemar men⁶⁾ (og) løstes ei med ham; Norrig endte sin stolte Vandring i den gamle Hakons Dage⁷⁾ og lagde sig til Hvile paa det brede Pergament, som Island[s] den hjemvandrede Søn oprullede for sin gamle Fader⁸⁾. Snart fornumme Saxlands Pengetrælle at de gamle Kæmper vare trætte og syge og kunde ei længere selv fare over Sø, at hente hvad som var dem nødtørfigt, Søsteren Dana kunde see, at hun end ei turde udkaste Garn i egne Strømme og selv Han, der i Aand som i Navn var Valdemarernes Frænde maatte tage sin Krone af dem som en Skænk. For Broderen Norrig loggrede de efter Trællesæd; hel (megen) mangen⁹⁾ overflødig Drik, Kost og Klædning (, bragte) bare de til ham, at, saa var deres listige Tale[,] han dermed i Alderen skulde varmes og størkes og smykkes. Med Jordan[,] saa tyktes det, traadte og Himlen i Pagt og ved hin sorte Død nedsjunke Kvinder og Mænd i Tusindtal i den mørke Grav. Ei var de trende Riger i Nord Kæmper som svore sig i Fostbrodrelag [sic], nei med Høvdingeætterne var (Manddommen død) var Kæmpeaanden lagt i Jord, til Kvindevid ei til Mandemod satte de Svage deres Lid, og let var det at skønne, hvad Ende Saadant maatte tage. (Nu maatte Norden) Fra Saxland maatte nu Mænd forskrives

skab stammer fra den sidste halvdel af 1100-tallet og den første halvdel af 1200-tallet, Kongespejlet fra omkr. 1260.

⁶⁾ men tilføjet i marginen.

⁷⁾ Haakon Gamle, en mægtig svensk høvding, der optræder i Olav Trygve-søns saga hos Snorre (kap. 3—6). Gr. tænker måske på Haakon Galen, der styrede Norge som jarl efter Haakon Sverresøns død 1204.

⁸⁾ Snorre Sturlason var født på Island 1179 og kom til Norge 1218, men vendte allerede 1220 tilbage til Island og arbejdede der i de følgende år på sit historieværk, de norske kongesagaer. Det unge Island har altså optegnet det gamle Norges historie, da dettes glansperiode var forbi.

⁹⁾ mangen tilføjet over linien.

til Nordens Trone, men fandtes kun seent, og længe gad Sverrig ei ventet, aldenstund det snart kunde mærke[,] at Mandemod groede hjemme. En Stjerne oprandt men blev i de onde Tider til en flammende Komet, af den kunde Jorden kun gødes med Blod, ei opvarmes til Grøde. Hvor Jorden havde Safter nok opvoxte en mægtig Trone under Vasaslægten, medens ⟨i⟩ Danmarks og Norrigs golde Egne bar sine Tidsler Svaghed, ⟨og⟩ Nidingsid og Grevens Feide. Dog, pludselig vendte sig Tiderne, og snart se vi forundrede en ringe Flok men dansk i Daad som i Navne stande ⟨. k en⟩ ved Svarteraa med uvisnelig Krands, medens Tyge fletter sin paa Uranienborg af Stjerner og Sole. Opstanden er den gamle Kæmpeand af Graven og med Kæmpeviser hilses han fra samme Tunge, som i Danskes Maal kundgør hans gamle Idrætter. Vel maa den Mand nævnes ⟨tit og⟩ høit og tit som eiede og rørte saadan Tunge, det var Anders Sørensen Vedel, ⟨Sa den sindrige S⟩ Saxos den sindrige Udtolker, men ei maa det heller forties at paa de samme Tider løftede Norrigs Peder Klausen med hæderlig Konst den gamle Snorro over hin brede Kløft, som nu adskilte hans Maal enddog det var dansk, fra det der nu taltes i Landene. Ei var det at undres over at en vældig Haand hin fjerde Kristjans nu holdt Rigernes Tømme og at Danmarks Snekker igen efter gammel Vane herskede stoltelig over Østerhavets underdanige Bølger: For nær ligger os Tiden som nu fulgte med foranderligt Aasyn, til at Historien som kun sukkende skelner mellem Drot og Folk kan tilegne sig dens Billede, men Saameget kunne vi mindes, at endnu i det ⟨sytt⟩ attende Aarhundredes Morgenrøde brændte Frederikshald af Nordmænds Heltelue og Franskmand skjælv ved Malplakvet for Jydens Sværd¹⁾; ⟨h⟩ ei heller var det vel tungt at spaa om Bedrifter snart vilde glimre der hvor Fædres Daad atter begravedes i latinske Bøger og hvor kun Paarses Tog blev paa Dansk besjunget.

Kun et Øiebliks Frist ville vi tage os, før vi opfylde den sørgelige Pligt at beskue os selv, som vi nu ere i al vor Nøgenhed, og ⟨det⟩ denne Frist ville vi nytte til at kige i de Mænds Inderste af hvis Daad og Vandring vi nys saae de yderste Omrids. Hvad var vel i hin glimrende daadfulde Tid det Høieste for Mænd i Nord? Let er Svaret: Guddom, Fædre⟨land⟩neland, og Udødelighed paa Jorden som i Himlen. Disse trende Hjørnestene ⟨vare den faste Gru⟩ bare Asers Altre og Kristi Kors og de vare den faste Grundvold, paa hvilken Hædersborgen løftede sig. Saalænge de stode var den sikker

¹⁾ I slaget ved Malplaquet 1709 deltog på den ene side franske, på den anden side engelske, hollandske og tyske tropper under Marlborough. I dennes hær var danskeren Jørgen Rantzau rytteranfører.

for Fald, kneisende stod den, (uden og) foruden behængt med straalende Skjold[e] og smykket forinden med herlige Tavler. Hvor kunde det og anderledes være? hvor er den Jordens Stærke, som undertvang et Land hvis Mænd troede Alle som Een at de var fødte til at vogte Fædrenes hellige Gravhøie (og de med Pris løftede men nu rustede Sværde som nu hvilede en) og hine rustende Sværde, som nu delte Gravens stille Ro med dem hvis Pris de (ford) ogsaa delte, fordum paa Valen, nu udi Skjaldenes Sang? Hvad kunde skrække eller nedbøie dem, der foruden egen Stærke var visse i Sindet paa Guddommens kraftige Hjelp, naar de gave dem sin Hæder og skyede Nidingsidrætter? Hvilket Offer kunde tykkes dem for stort, naar det gjaldt Fædreland og arvet Hæder, dem, som enddog de med Glæde fristede Livet paa Jord, dog troede saa fuldt og fast at i Valhal eller Himlen, i Kæmpernes eller de Helliges Samfund, (for) paa²⁾ Odins Bænk eller for Gud Fadens Trone var langt mere Gammen og Salighed at finde? Og endelig, hvor er det Folk paa Jordens Kreds som gennem Aarhundreder troede paa det Usynlige og øvede mandig Daad, uden at Skjaldens (Røst) Kvad²⁾ klang til Strængelegen uden at Sagas Røst forkyndte værdelig de fremfarne Tiders Idrætter, (og) uden at³⁾ Mandens stærke Haand i Fredens Stund styrede Ror (og) eller²⁾ Plov eller begge medens den Sindrige grundede paa²⁾ alt efter Tidens og Stedernes særegne Tarv, at finde og jevne Sjælens og Legemets Veie, og ved at lade Andagt og Konst flyde tilsammen ligesom med ny Baand (at) knytte Jorden til Himlen?

Saa er (det) da vel (ei uforklarligt, hvi) Danskes og Nordmænds Liv til (de) hen i trettende Aarhundred ei uforklarlig[;] men monne deres Henslumren være det mindre? Naar var det vel at en Præstehader sad paa Norges Trone⁴⁾, naar var det Danmarks Konge spotvis tilbød at sende Kristendommen af Landet? Var det ei paa de samme Tider, da Land var selv Bisper langt mere end Tro, da alskens Uterlighed fyldte Munkenes Seller og Riddernes Borge, da Bønderne glemte Thinget og Fædrenelandet og sjunke i Trældom? Tvivler end Nogen om at Troens Form var brudt hos Folket og hvad fra Arilds Tid var det Samme, Troen selv bortflygtet, han nævne mig dem som i tredie Kristians Dage grebe Vaaben for den gamle Tro! Forgæves vil han søge dem udenfor Island, hvor Fordærvelsen var

²⁾ paa, Kvad, eller og paa tilføjet over linien.

³⁾ uden at tilføjet i marginen.

⁴⁾ Eirik Magnussøn, norsk konge 1280—1299, har i nyere tid fået tilnavnet »Præstehader« p. gr. af en strid med ærkebispem bl. a. om en udvidelse af tiendepligten.

mindre og Fædrenes Idrætter end ikke forglemte. Og paa det Enhver maa se at her ei fares med Tant, da mindes Man at i Frederik den Andens Dage, ligesaa trykket af Adel som forhen, levede den første Slægt som var opdragen i den protestantiske Lære. Folket troede atter, Bibelen vakte den indslumrede Sands for Fædreneland og store Bedrifter, og det blev Trang at øve saadanne og kende sine Fædres. Hvi dette ny Liv straaledede mindre og slukkedes snarere end hint det gamle, ogsaa det kunde lettelig vises, men os er det jo nok (at vi vide) desværre for meget, at vide det straalere ei mer. Hvi saa monne være kan vel det Forbigangne sige, men høiere raaber dog det Nærværende, og ve den Usling som tilstopper Øret for den frygtelige Røst, som ei har Mod til at høre hvad vi nu monne være.

Om udvortes (Ov) Farer ere os nær det veed jeg ei, men at (bange) mørk⁵⁾) Forventning(er) er at læse trindt i Folkets Aasyn, at høre i dets Tale det veed Enhver. Og i Sandhed, er det saa at Lande og Riger stande og falde med Troen paa Gud, glødende Kærlighed til Fædreneland og alvorlig Tragten efter Udødelighed i Himmel og paa Jord, da maa vi vel skælve med Rette. Som i hin gamle Uheldstid er Troen blevet sjelden selv hos dem der skulde forkynde den i Menigheden, Alt vakler mellem Tvivl og afmægtigt Ønske, vakler og kaster sig enten fortvivlet i Verdens Tummel eller grubler og sukker i Svaghed. Nu Fædrenelandet: og det tæller Venner som Kristus Tjenere, men Størken er ei i de Fleste og de ere Faa imod Mængden, ja sandelig ei menig Mand allene, men selv Mangen En som stander høit i Samfundet, Mangen En hvem⁶⁾) Dannelse løftede til aandelig Høide hører til den⁷⁾). Fædreneland er kun paa vor Læbe, ei i vort Hjerte, og hvor skulde det vel ogsaa komme derind, hvordan finde Rum? Hvormange ere der vel imellem os som have glødet ved Fædrenes Daad[,] som med Snorro og Saxo, (have g) de sidste mærker det! de sidste værdige Ledere have gennemvandret Landene og (følt) inderlig deltaget i de Henfarnes Idrætter og Hændelser, som om de vare vore egne! Lader os gange omkring i Bondens lave Stuer, lader os paa Hylden søge Vedels og Arilds kostelige Bøger, der hvor de fordom havde saa sikkert et Leie, lader os træde i menig Mands Kreds lytte efter gamle Sagn og Viser, og lære da hvi Bondens Kind ei mere blusser ved Danmarks Navn, hvi hans Ø, hvi hans Sogn, hvi hans By er hans Land, er det og bliver det, om Man end lærte ham Navnene paa den hele Konges [?] Lande

⁵⁾ mørk over linien.

⁶⁾ hvem rettet fra hvis.

⁷⁾ den, dvs. Mængden.

med samt deres (Urter) Fugle⁸⁾ og Dyr. Det er det Ene[,] bedre er vist ei det Andet og sjeldnere ei (Egenn) jordisk Sind og Egen-nytte. Kan vel Fædrelandet være den i Sandhed dyrebar [sic] som stiller sig selv i Skabningens Midte og (vurderer det) ganger hvor Fordelen vinker? Hvad kan vel en Saadan offere med Glæde: En Skærv af sin Overflødighed(;) kan han af Skam eller Beregning eller Tragten efter forfængelig Ære vel henkaste med Bram paa Fædrelandets Alter, men give saa ham fattedes selv, uset og i Løn-dom, offere Liv og Blod naar det gælder, det mægter han ei. Han mægter det saameget mindre som hans Sind er bundet fast til Jor-den, som hans Haab jordes med ham i Graven og Sandsen for aan-dige Glæder er ham fremmed. Saadan er Mængden iblandt os, saa-dan er menig Mand trindt os. Lad dem kun lære ham hvad de kalde Pligt, lad dem kun sige ham at der er en Gud og Udødelighed, sjel-den vil han vel nægte, men taler ei Fædrelandet selv til hans Hjer-te, hører han ei den hellige Sandhed om de usynlige Ting forkyndes af Den som kunde vide det, som selv nedsteg fra Himmelen, aldrig vil Følelse oplue aldrig Guddommens Kraft styrke aldrig det evige Livs Haab trøste ham i Kampens og Farens Stund.

Saadanne ere vi[,] menig Mand vakler og forsager, den Lærde tvivler og beregner, den Fornemme nyder og sover, for de Fleste er Gud kun en Tanke og Fædrelandet et Ord. Sandelig, der er Nød paa Færde, naar selv de Ædlere glemme eller opgive Landet hvor deres Fædre vandrede[.]

Hvad ere vi nu?

At enkelte Smaabedrifter have (ogs) endnu i de sidste Tider hævd-et det danske Navn, falder mig vist ikke ind at nægte, meget mere var det ikke saa, vilde jeg ei tale; (men) at fremstille og bedømme det Forhold vort Norden for nærværende Tid staar i til det øvrige Europa vilde være ligesaa vanskeligt som utilbørligt; men at svare sig selv efter bedste Skøn paa de vigtige Spørgsmaal: udgøre vi et Folk der kan hævde sin Selvstændighed og fortjene Fremmedes An-seelse, det er Pligt for hver tænkende Dansk, at fremsætte herom sin Mening er Pligt for Enhver som tiltror sig Evne til at sige Sand-heden og som føler sig overbevist om at Mængden er blind eller lukker sit Øie for denne Sandhed.

I det Foregaaende stræbte jeg at gøre beskueligt gennem (Fædre-landets) Historie[n] hvorledes Gudsfrygt stedse var Betingelsen (for dets) og Fædrelandskærlighed stedse vare Betingelser for dets Vel

⁸⁾ Fugle over linien.

og Hæder, og Grunden er vel klar at skue. Her maa da spørges: have vi disse?⁹⁾

Hvorledes staaer det til med Menneskene i vore Dage? Hvor fører den Vei hen, hvorpaa de gaa; til Lykke eller Ulykke, til et ønskeligt eller frygteligt Maal? Alt synes vel her at bero paa den (Enkel) enkelte Tilskuers særegne Forestillinger, men gives der noget Almindeligt for Mennesket, paa hvilken Forudsætning al mundtlig og skriftlig Meddelelse grunder sig, maa dog ogsaa herom noget Almengyldigt lade sig sige. (I nærværende Tilfælde er det vel saa, at da vi vide Menneskenes Forestillinger om dem selv og deres Maal ere forskellige, men dog ikke anderledes end at alle Forestillingsmaaderne ligge hos hver Enkelt og Forskellen er ene den, at ikke)

Det forudsættes saaledes i nærværende Tilfælde, at omendskønt Menneskene ere uenige om hvilken Forestillingsmaade om dem og deres Maal der er den rette, kunne de dog deltage i og bedømme¹⁾ hinandens, fordi de alle bero paa Forestillingsevnen som er almindelig. At Dette baader taaler og trænger til Indskrænkning, naar det skal være aldeles sandt [,] vedkommer os ikke her, hvor Talen er til de tænkende i mere indskrænket Forstand²⁾).

I steden for her at (give nogen vidtløftig Skildring af Tidsalderen) betragte Europa⁴⁾ i det Hele, vil jeg (baade) indskrænke mig til Fædrelandet, ikke som om det var en Undtagelse, men (fordi det i enhver Henseende nærmest vedkommer) netop fordi det ingen er og desuden dog i enhver Henseende ligger os nærmest. Ligeledes vil jeg istedenfor at give en vidtløftig Skildring af dets aandelige Tilstand, hvorom der kunde være Tvist, holde mig til en Sætning hvorom der neppe kan være nogen, den nemlig at *Bibelens Anseelse daglig aftager og synes snart at ville aldeles forsvinde*³⁾). Er det Sandhed, da maa ogsaa de Fleste anse Det for et Gode, thi ellers var det ikke blevet Sandhed, (og derfor) jeg anseer det nu vist nok for et Onde, men det (kunde vel) maa⁴⁾ synes, at dersom jeg ei troer at kunne bringe Anseelsen tilbage, nytter det ei at tale, da mine Læseres Forestilling indtil saalænge maa vedblive at være min

⁹⁾ Resten af siden er blank, og teksten på næste blad begynder ikke øverst på siden, men et stykke nede, dog uden selvstændig overskrift. På de følgende blade regner Gr. med »Læsere«, ikke med tilhørere.

¹⁾ og *bedømme* samt *betrage Europa* tilføjet over linien.

²⁾ Gr. tænker vel her på akademiske læsere.

³⁾ De fremhævede ord er ikke understreget i ms., men særlig tydeligt skrevet.

⁴⁾ maa tilføjet over linien.

aldeles modsat. Imidlertid vil jeg ikke anse mit Arbeide for at være aldeles spildt, dersom det kan lykkes mig at vise at de nødvendige Følger af Bibelens Foragt maa forekomme Mange, som dog anse den⁵⁾ for et Gode, høist sørgelige.

Det forstaar sig af sig selv, at jeg ikke her ligefrem kan tage Hensyn paa den evige Fordærvelse, jeg med Gysen seer udstømme deraf over Millioner; da jeg maa forudsætte Nægtelsen heraf hos alle de Læsere, for hvem jeg skriver, (a) men (at) er det vist at Moralitet og Videnskab maa (forsvind) næsten ubetinget forsvinde med Troen paa Bibelens Guddommelighed, da veed jeg dog Mange⁶⁾ ville sørge, som end staa ligegyldige eller glade.

De som tro, at Moralitet og Videnskab ere at eftertrægte, antage, at der i Mennesket er (en Higen som) Noget som forbyder Hengivelse i det Synlige og Noget, som higer ud over Dette, men nu er det umiddelbart vist, at der ogsaa er Noget hos Mennesket, som driver ham mod det [Syn]⁷⁾lige, og er Hint der, maa Strid nødvendig opstaa. Skal denne Strid afgøres til Moralitets og Videnskabs Fordel, da maa Mennesket erkende hin ubestemte Higen og Samvittigheden for det Høieste i s[ig, som]⁷⁾ hans Drifter og Tilbøieligheder i hvert Stridstilfælde maa vige for. Dette imidlertid hverken kan eller vil han, med mindre han troer, at der er noget højere Usynligt til, (med hvilket) som⁸⁾ han staa i (Forbindelse, og) Forhold til, [og] at dette Forhold forpligter ham til at lyde Samvittigheden. Men hvad er nu Tro? er det ikke en ligesaa fast Vished om det Usynliges Virkelighed som den vi have om det Synliges? Det er her slet ikke Sagen, om man kan bestemme Trosbegrebet . . . . . og nøiagtigere; thi her er det Unægtelige kun vigtigt at Tro maa være en fast Vished. Denne Vished kan ikke faas uden ved at tro enten en Anden eller sig selv, men Den Man troer maa Man anse for at staa i en (umiddelbarere) nøiere⁹⁾ Forbindelse med det Usynlige end noget andet Menneske. (, og da nu næsten Alle vilde kalde dette Sværmeri i alleregenligste Forstand)

Er det nu muligt at tro (Dette ente) Saadant om noget Menneske? Profeter og Sværmere have troet det om sig selv, Andre have (troet det) ogsaa troet det om dem, ja hele Folkefærd troede for-dum deres Digttere, men de som holde op at tro Bibelen, maa vel være klogere. Spørgsmaalet bliver da egenlig her om De som ikke

⁵⁾ den, dvs. »Bibelens Foragt« (foragten for Bibelen).

⁶⁾ Mange tilføjet over linien.

⁷⁾ Det indklammede dækket af en blækklat.

⁸⁾ som tilføjet i marginen.

⁹⁾ nøiere tilføjet over linien.

antage en egenlig Aabenbaring kunne tro sig selv, eller Andre, naar Talen er om det Usynlige og Menneskets Forhold til Samme? og skønt Dette vel ikke lader sig nægte uden mulig Undtagelse er det dog vist, at Man neppe kunde undtage En af Tusinde, ja kendte jeg ikke Fichte og nogle Naturfilosofer, var det maaske ikke faldet mig ind at undtage Nogen, thi unægtelig hører der ligesaamegen Stolt-
 hed til at tro sig selv i det, hvorom Intet kan vides, som (Sløvhed til) Dorskhed til herom at tro et andet Menneske. Selv den største Tænker maa standse ved en første Grundsætning som han hverken kan bevise Andre eller sig selv, og naar Han seer andre Mænd, hvis Aand han (dog)¹⁾ maa sætte ved Siden af sin, og hvis Vildfarelse han dog mener at kunne indse, da hører der Meget til, om han skal tro sig selv. Naar andre²⁾ Tænkende³⁾ antage hans Mening, da kan det ikke være fordi de tro den vis, men fordi de efter at have fulgt Tankegangen og sammenlignet den med Andres, anse den for rimeligst af de Bekendte. Dette gælder nu om de enkelte der selv have Evne og Leilighed til at prøve og vælge, og kan ikke engang de tilkæmpe sig en fast Vished, hvorledes maa det da gaa med Mængden, som mere eller mindre ligefrem skal tro Andre paa deres Ord? Naar nu en Saadan hører Flere, for hvis Redelighed og (A) Forstand han har Agtelse tale forskellig, hvem skal han da tro? Man vil maaske svare: Den han i det daglige Liv har mest Tillid til, men man maa huske at denne Tillid kun opstaaer fordi Man troer sig selv at være befoiet Dommer, og Udgangen maa da vel ogsaa her blive, at Ingen egentlig skal tro en Anden, men kun sig selv[.]

II. LIDET OM JESU KRISTI AABENBARING VED APOSTELEN JOHANNES

(Fasc. 148). Meget er i de forbigangne, endel endog i de nærværende Tider skrevet om denne hellige Bog, og Alle have troet der at finde betydningsfulde Vink om Kristendommens Skebne indtil den yderste Dag. Hvad Andre have fundet, veed jeg ikke, af Grunde som siden skulle anføres, men hvad jeg haver erkendt, vil jeg her i Jesu Kristi Navn optegne, paa det at, dersom Timen endnu ikke er kommet, da Folkene skulle stædes for den aabne Dør, som Ingen kan tillukke, disse mine Spor da kunne tjene til Veiledning for Den, som Herren under at aabenbare hans dybe Ting.

1) *dog* tilføjet i marginen, men overstreget.

2) *andre* rettet fra *Andre*.

3) *Tænkende* tilføjet over linien.

Ingen har kunnet sætte mindre Pris paa Aabenbaringsens Bog end jeg. Det almindelige Skraal, der angav den for Sværmeriets [Hoved]-borg bedøvede mig, og naar jeg ogsaa i tidligere Aar kastede et flygtigt Blik paa den, syntes mig Alt saa mørkt, at Enhver maatte kunne udlægge det, som han vilde uden at overbevise Andre, end dem der blindt hen vilde tro ham paa hans Ord. Ved Universitetet læses ei over denne Bog, og det vilde desuden kun lidet hjulpet paa en Tid, da enhver Professor vilde gaaet til den med den bestemte Mening, at der ei kunde findes Noget. Henreven af de ukristelige Meninger som dengang herskede og endnu herske, var jeg maaske aldrig blevet Kristen meer, dersom ei Filosofen Steffens havde rokket min Tro paa Tidsalderens Visdom. Flere Aar forgik, mit Væsen luttredes mere gennem Kærligheds Skærsild, min Trang til Tro vaagnede i Smerrens og Fristelsens Stund, mit Øie oplodes for de svundne Tiders Herlighed, og paa samme Tid, som jeg saae det lyse Skin i gamle Norden, saae jeg ogsaa Kristendommens høiere Glands. At Jesus var mer end et Menneske, at han havde bekræftet sin guddommelige Sendelse ved Mirakler, og at hans Lære indeholdt det Høieste, Menneskeaaanden kunde løfte sig til paa Jorden, alt dette udviklede sig mere og mere til Tro hos [mig], og da paa den Tid just Feiden om Liturgien førtes, nedlagde jeg i min Afhandling om Religjon og Liturgi, ei blot hvad der stod klart for mig, men langt mere hvad jeg under Arbeidets Begeistring dunkelt ahnede. Man vil overalt i dette Arbeide kun finde Klarhed der, hvor det gælder om at vurdere den nærværende Moraliserings Utilstrækkelighed til at tilfredsstille Menneskets religjose Trang og den deraf udspringende Nødvendighed for Alle som ville blive enige med sig selv, at vende tilbage til Kristendommen; thi kun dette var blevet mig selv klart. Sandheden af Kristendommens høiere Lærdomme, seer Man let, at jeg snart har villet udlede af deres Overensstemmelse med visse filosofiske Ideer, dels skimtet med Poesiens Øie. Overalt har jeg først nylig lært at forstaae denne min Afhandling ret, og ønsker mig Kraft og Leilighed til at udvikle den, og fremstille dens mange vigtige Synspunkter befriede for al Flitterstads. Hvor lidet jeg dengang selv var i det Rene med mine Ideer om Kristendom, men hvor dybt jeg dog tilføjede følte, at Religjon er al Videnskabs, al aandig Yttrings Rod, indsees tydelig af min næste Afhandling om Videnskabelighed. Nu bortdroges min Opmærksomhed en Tidlang fra Kristendommens umiddelbare Betragtning, da jeg fordybede mig [i] Asalæren, og uagtet saavel min Mythologi, som Optrinene af Kæmpelivets Undergang noksom bevidne, at hverken min religjose Tro eller min dybe Ærbødighed for Kristendommen var i mindste Maade svækket, ja

selv at min Syn under Kampen mellem de tvende Religjoner skærpedes for begge, var det dog klart, at Kristendommen ei ene herskede i mig. Jeg skrev min Dimisprædiken, og under dette Arbeide, som egenlig er halvandet Aars Værk, var Kristendommens Nødvendighed nær ved at komme til Klarhed, ligesom Kristendommens hellige Vidnesbyrd om sig selv, i det den genfødte sig ved Luther, da førstegang viste sig for mig, og saaledes henviste mit Øie til Historien. Historien var fra min tidligste Alder mit Liv, og fælder Efterverdenen nogen Dom over mig efter mine Skrifter, da bliver den vist, at jeg havde en saa aldeles historisk Natur som Faa. Imidlertid havde dels min digteriske Afsky for al lærd Roden i tørre Foliaanter og min næsten udelukkende Varme for det gamle Norden, hindret mig fra at udvide betydelig den ikke saa liden men usammenhængende Flok af hi[storiske Kund]skaber, min tro Hukommelse havde indsamlet [i] min tidligste Ungdom. Ved mit Komme til København 1808 nødtes jeg imidlertid til, for at leve at give Undervisning, og Historie var naturligvis hvad jeg helst befattede mig med. Jeg blev historisk Lærer, og dels for at skaffe mig selv den Heelhed i Kundskab, jeg følte mig at mangle, dels for at kunne give mine Elever en mere hensigtsmæssig Lærebog, gennemlæste jeg mangen Bog, jeg ellers neppe havde taget i Haand. Saa ubehageligt dette stundom var mig, naar det kaldte mig fra || (Fasc. 502) behageligere Sysler, saa glædeligt var det mig at bemærke, hvorledes mit Øie stedse opklaredes mere for Historiens nødvendige Gang, hvorpaa jeg hidtil vel havde troet men ikke fast eller med Bevidsthed. Roms Historie er af Naturen særdeles skikket hertil, og da jeg indsaae hvorfor alle de (Romere) største Skribenter under og efter¹⁾ August, og alle de følgende gode Keisere ei vare Romere, var et større Skridt gjort til reen historisk Beskuelse, end jeg dengang ahnede.

I den hele Sommer, laae jeg ligesom i Dvale, og mit Digt over Prinds Kristian samt min Tale til det svenske Folk²⁾ ere næsten aldeles det Eneste jeg foretog mig undtagen mine bestemte Sysler; men i det sidste udviklede min Synspunkt for Nordens Historie sig især ved den Synspunkt for Kalmarunionen som jeg da fattede. Uden at kunne sige mig selv hvorfor, fik jeg med eet en <d> uimodstaelig Lyst til at læse Historie, og Heerens Prisskrift om Korstogenes [Følger]³⁾ som jeg længe havde tænkt paa, faldt mig i Hænderne ufornødenlig. Det var især hans Synspunkt for Hierarkiet, som greb

¹⁾ og efter over linien. — || betegner ny side i manuskriptet.

²⁾ Er Nordens Forening ønskelig?

³⁾ A. H. L. Heeren: Versuch einer Entwicklung den Folgen der Kreuzzüge für Europa.

mig, thi uagtet jeg havde ladet mig henrive af Skriget over Pavemagten, til at gøre Forskel mellem de forskellige Tider, havde jeg dog allerede i Forsommeren under Udarbejdelsen af Henrik den fjerdes Historie fattet stor Agtelse for Gregor, hvorom mine Dictata fra den Tid vidne⁴⁾. Ligeledes || glædede det mig, hos en saa umistænkkelig Forfatter, at finde min Beskuelse af Korstogene, dem jeg imidlertid kun kendte i deres yderste Omrids; Følgerne af Korstogene fandt jeg utilfredsstillende, og ængstelig, udviklede, som det maatte ske af en Mand, der med (st) udbredt historisk Lærdom forbinder stor Skarpsindighed, men fattes det religiøs historiske⁵⁾ Blik, hvilket gør, at han seer klart i det Enkelte, men (e) dunkelt i det Hele og mærker det selv. At kende Korstogene næriere blev mig nu en Trang; jeg fik Hakes (f) Fremstilling⁶⁾, som naturligvis harmede mig meget, jeg fik Spaldings Historie af Kongeriget Jerusalem⁷⁾, og hans elendig lave Synspunkt for Korstogene harmede mig ogsaa, men da han siden lader sig styre af sit Stof og fortæller rent, saae jeg ham, uden at han selv vidste det, fremstille hine Tog i deres hele Underfuldhed. Ved Siden af disse læste jeg Sismondis ypperlige Værk over de italienske Republikker⁸⁾, og uagtet ogsaa han mangler det religiøse Blik, er dog hans Fortælling saa ren for elendig Pragmatisme og saa klar at der nødvendig maatte under || Læsningen opstaa et ganske andet Billede af dette Tidsrum i min Sjæl end det som var i hans, og jeg dog erkende hans Dybde til en vis Punkt. Jeg læste ogsaa en Del af Müllers Schweitserhistorie⁹⁾, og befandt mig førstegang i Selskab med en ret historisk Aand, hvis Beskuelse af Hierarkiet var (som) for mig som et gammelt Billede, og hans Fremstilling af den Gru der gennembævede Europa da Paven ei længer viste sig som eller agtedes for Christi Statholder, gennemrystede mig og lagde en Spire til den Anvendelse af Sætningen om¹⁾ Kristendommens Nødvendighed (, som udskre sene) paa Folkenes Historie, som

⁴⁾ Lærebog i Verdenshistorien for de tvende øverste Klasser i Schouboes Institut (fasc. 211), cit. i Den sælsomme forvandling i N. F. S. Grundtvigs liv (1956) s. 69 ff.

⁵⁾ Begtrup: *religiøs-historiske*.

⁶⁾ J. C. L. Haken: *Gemälde der Kreuzzüge I—II*.

⁷⁾ A. H. Spalding: *Geschichte des kristlicher Königreichs Jerusalem I—II* (1803).

⁸⁾ Simonde de Sismondi: *Histoire des Républiques Italiennes du Moyen Age I—IV* (1807—08).

⁹⁾ *Der Geschichten schweizerischer Eidgenossenschaft Drittes Buch; die beyden ersten Capitel. Durch Johannes Müller ... Frankenthal 1791. 1. kapitel danner 8. bind af hele værket.*

¹⁾ om Begtrup; ms. har *og*.

siden paafulgte. At Müller imidlertid ei selv var Kristen, men kun med sit klare historiske Øie, beskuede de ⟨n⟩ religjose Ideers nære Sammenhængen med Folkenes Liv, sees klart af hans halvbespottelige Udtraab[:] troer fast, eller troer Intet! Jeg saae ham stirre paa Romerne, jeg stirrede ogsaa did, og saae vist nok ei det var det Samme, men at Man dog inderlig maatte ønske, blot at een Idee bemestrede sig Europas nu indsovne Folkefærd.

Der blev anmeldt en ny Oversættelse af Saxo²⁾, jeg indsaae den kunde ikke blive, hvad den skulde være, og satte mig hen for at sige mit Folk || at Vedels, noget forandret efter Sproget, var den de burde have, og fremsætte Maaden hvorpaa denne igen kunde blive Almuelæsning, samt Vigtigheden af at et Folk kendte og elskede sit Lands Historie³⁾, men alt som jeg skrev pinte den Indsigt mig, at det dog ei var Sprogets Ælde men den uddøde Sands for Fædrenes Liv og Daad som havde fortrængt Vedel og Snorro, at det altsaa var om denne, ei om en Bog at gøre. Jeg udkastede et Billede af Dannemarks forbigangne Liv⁴⁾, og for førstegang saae jeg med Studsen heligenem ⟨hvad jeg ei før kun⟩ Sandsen for Fædrelandets Historie indsove og vækkes med Kristendommen. Jeg besluttede da at give et Skilderi af hvad vi nu ere og hvad Følgen maa vorde, men her vilde den Klarhed som var for mig i den forbigangne Tid ei fremtræde og Arbeidet hvilede. Jeg læste nu Kotzebues Historie af Preussen⁵⁾ som ret harmede mig, da blev jeg 9de Oktbr forunderlig, uudsigelig grebet, fra den Tid er al Frygt vejet fra mig og ligesom en Taage gaaet fra mit Øie. Nu saae jeg Kristendommen overalt som i Norden betegne || (Fasc. 150) Folkenes Liv og dens Synken deres Død, og det blev mig klart at kun Historien kunde genføde Kristendommen. Jeg indser klart at al aandelig Yttring maatte have sin eneste Rod i Tro paa højere Væsner, og at det egenlig var Mangelen paa denne Tro som gjorde Slægten paa Jesu Tid saa elendig, samt at dens Redning havde været umulig, dersom ei et højere Væsen var nedstegget og havde bekræftet sin Høihed ved Mirakler. Men netop paa denne Vei udviklede sig Synspunkten for vor nærværende Tidsalder, ⟨og⟩ som den der ei som Menneskene i det 4de 8^{tende}, 11te og 15de Aar-

²⁾ Dr. G. L. Baden til Hr. Geheime-Konferentsraad F. v. Moltke om vor Danske Histories Fader Saxo Grammatikus og Trangen til en ny Udgave og Oversættelse af Saxos paa Latin skrevne Danske Historie, Odense 1809. Udkom i august 1809 og besvaredes af Gr. i Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn ²²/₈ s. å.

³⁾ Lidet om Saxo og Snorro (fasc. 240). Den sælsomme forvandl. s. 134.

⁴⁾ Hvad vare vi fordyn (fasc. 169).

⁵⁾ Aug. v. Kotzebue: Preussens ältere Geschichte I—IV (1808). Jf. Kirkespeil 329 (MS X 341) og Den sælsomme forvandling s. 129 f. samt 169 ff.

hundrede vare uvidende om Kristi Villie, og derfor forvildedes, men netop som Slægten i Kristi Tid, der ei uden et Mirakel kunde vende tilbage. Nu kunde vel den historiske Udvikling af Kristendommen som nødvendig Betingelse for al aandig Virksomhed, bringe alle dem for hvem denne havde høi Vigtighed til at ønske en Tilbagevending af Mængden [?] og ønske sig Tro, men Troen kunde den [d]og ikke give dem. Dette faldt mig saa tungt paa || Sinde, men da oprandt den Tanke pludselig hos mig, hvad om Johannes Aabenbaring indeholdt en Række Spaadomme, tydelig opfyldte i Historien, da maatte selv de Viseste, og netop de tro. Paa den ene Side, indsaa jeg saaledes den dybere Grund hvi saamange lige siden den lutherske Kristendomsform begyndte at tabe sit Liv og Vantroen traadte frem, vare tyede til Johannes Aabenbaring, men paa den anden Side betoges jeg af Ængstelse, ved at forestille mig det næsten Umulige heri, efterat saamange selv indsigtfulde Mænds Arbeide heri var blevet til Spot. Dog greb jeg Bogen, gennemlæste den med bankende Hjerte og lagde den sukkende bort, da jeg intet Spor kunde finde. Dog bad jeg saa inderlig til Gud, at han vilde oplade mit Øie, om der var noget at se, jeg læste igen atter, og atter, og jo længere jeg læste desto flere Spor blev jeg vaer. Hvad jeg med fuld Overbevisning troer at se, vil jeg sige, overladende det til den Almæg- || tige om det maaske kan tjene til at styrke Nogle i Troen under de Fristelser der sikkerlig ere nær, om end den nærværende Slægt ei oplever dem.

De syv Menighedens Engle ere klarlig 7 Reformatorer eller Redskaber i Guds Haand til at oplive den døende Tro paa Kristus og hans Ord, thi det siger Kristus selv i det f[o]regaaende til Johannes. Den Første er Augustinus Biskop i Hippone i Afrika, paa hvem det aldeles passer, hvad Herren lader ham sige, at han var nidkær, trofast og utrættelig, og forkastede dem som udgave sig løgnagtig for at være Apostle efterat han havde prøvet dem og befundet dem falske, thi ligesom han anvendte den største Del af sit Liv til at stride med Kættere, saa havde han og ogsaa forhen hørt selv til Manikæernes Sekt, og nøie undersøgt saavel Pelagii som Donats Lære før han forkastede den. Den Bebreidelse som gives ham, at [han] var faldet fra sin første Kærlighed sees ogsaa at være aldeles grundet. || da vi vide med hvilken Lemfældighed han i Begyndelsen behandlede Pelagius og til hvilken Haardhed han siden skred. Imidlertid er det klart at denne Bebreidelse gælder den afrikanske Menighed ligesaameget og maaske mere end ham, som den der var veget af fra sin forrige Kærlighed til Gud, hvorfor ogsaa den Trudsel tilføies den Trudsel, dersom du ikke vender om, da skal jeg flytte

din Lystage fra sit Sted, en Trudsel, der saare bogstavelig opfyldtes, thi medens Augustin endnu levede brød <dis?> de arianske Vandaler ind i Afrika, beleirede Hippone medens han laa paa Sottesengen og indtog den straks efter hans Død.

Vel veed jeg, at vor Tidsalders Lærde ville *a priori* gøre adskillige Indvendinger herimod, saasom at Gud ikke kunde finde Behag i Augustins Lære om Naaden, og at Pelagii Lære om vor egen Fortjeneste var langt fornuftigere, samt at Gud ei kunde have Mishag i Arii Lærdom; men jeg maa bede dem indse [?] at vi dog i Aabenbaringen ei kan søge nogen anden Gud end ham som talte gennem Paulus og || [d]e Andre Apostle, naar kun denne samme Gud igenem Johannes Spaadomme, viser sig at være den som kender de tilkommende Ting, da kommer det ikke an paa om det stemmer med de Begreber et eller andet Menneske gør sig om Gud og de guddommelige Ting, thi det paaligger da dem at sige, hvoraf de veed det bedre end Kristus, som atter ved dette Mirakel har bekræftet sin Guddom.

Trehundrede Aar henrandt atter, og de Kristnes Tro blev atter lunken, i Begyndelsen af det 7vende Aarhundrede se vi Muhammedanerne med liden Møie bemægtige sig <den stør> alle det østlige Riges afrikanske og dets fleste asiatiske Besiddelser. Da fremtraadte Johannes Damascenus¹⁾, og saavel ved Billeddyrkelsen og <dere> den deraf opstaaede Strid, som ved det ny theologiske System, opreistes de paany til Tro og Daad. Denne Johannes er da Menighedens Engel i Smyrna, til hvem det derfor heder at han ei skulde lade Modet falde hvormeget Ondt endog han og hans Medbrødre maatte lide af dem som sagde sig at være || Jøder men vare det ikke, hvilket aldeles passer sig paa Muhammedanerne som foruden Omskærelsens Tegn sige sig at nedstamme fra Abraham og at have paa ny opfrisket hans Lærdom. Hvad de asiatiske Kristne i Almindelighed maatte lide af dem er bekendt nok, og Johannes selv mistede sin Arm.

Atter forløb 300 Aar og vi maa nu, tvungne ei allene af Historien, men ogsaa af Spaadommen om Dragen i det Følgende, vende Øiet fra Østen til Vesten, hvor Kristendommen nu havde sit Sæde. Der se vi ingen legemlig Svækkelse, men de tyske og nordiske Folk der have antaget Kristendommen næsten ene som en Lære om Kristi Nedstigen til Jorden, hans Mirakler og Død for vore Synder, vise

¹⁾ Død før 754, grundlæggeren af den græske og hele den ortodokse kirkes teologi, der i det væsentlige stadig står på hans standpunkt. Hovedværk: Erkendelsens Kilde. Modstander af billedstormen. Stod i saracensk stats-tjeneste, men gik i kloster 735 ved Jerusalem.

i deres Levnet, den høieste Voldsomhed, Grusomhed, og Vellystighed. Kongerne, og de fornemmere Herrer foregaa heri de Ringere, og Præsterne, som vare de eneste af hvem Høie og Lave som ei engang kunde læse, mindre forstaa Bibelen, skulde lære hvad der var Kristi Villie, vare selv || for størstedelen Folk, som delte deres Tids Uvidenhed og Laster, (og) købte deres Embeder af (de) Fyrsterne og levede et forargeligt Levnet. Da Tidsalderen umulig paa engang kunde komme til den Forstand selv at læse og forstaa *Bibelen*, var der intet andet Middel tilbage end at e(n)t (Mand) Menneske maatte træde frem, om hvem de troede at han vidste hvad Jesus vilde og havde af ham faaet Magt til at styre Jorden og straffe de Ulydige baade i dette og det tilkommende Liv. Ingen var skikket hertil uden den romerske Pave som især siden [den] Tid, at Karl den store havde befalet de franske Biskopper at staa under ham, og Bonifacius som omvendte Tydskerne havde svoret ham Lydighed[,] var almindelig anset for Kirke[n]s Overhoved og Peders Efterfølger der som han havde sin Magt af Jesus til at løse og binde og menneskelig talt, havde Himmeriges Nøgel. Gregorius den 7vende var Manden som følte Guds Kald hertil og erklærede sig for Kristi Statholder paa Jorden. || Nu see vi Folkene visse paa at vide Himlens Villie og rede til at opoffre Alt for Kristi Skyld, at drage til det hellige Land for at befri hans Grav fra de Vantroes Hænder, da se vi Friheden opblomstre i Italien, Poesien i Frankerige og Tydskland.

Til denne Gregor er det da Herren siger at han kender hans Trofasthed selv paa den Tid da den gudfrygtige Pave Viktor dræbtes (i Rom), og at han veed hvor han boer, der nemlig hvor Satans Stol var i Johannes Dage, i Rom Afguderiets og Fordærvelsens Sæde. Hvad Herren har imod ham, er at han tilstæder at æde Afgudsoffere, idet han nemlig tillod den falske Lærdom, at Præsten kunde i Nadveren forvandle Brødet til Kristi Legeme, offre det paa ny og (give) gav de Kristne det at æde, dernæst at han gav Anledning til Horeri ved at følge Nikolaiternes Lære. Om disse berette de Gamle at de forbøde Ægteskab og desuden vide vi at det var Pave || Nikolaus som gav en egenlig Befaling om at Præsterne ei maatte gifte sig. Nu er det bekendt nok, at denne Befaling, som hidtil kun lidet var blevet efterlevet, blev af Gregor drevet igennem med yderste Stræng-
hed. Vend om, siger Herren, men hvis ikke da kommer jeg snart over dig og med dem vil jeg stride med min Munds Sværd. Herrens Munds Sværd er hans Ord, og vi vide [?] at hans Trudsel blev opfyldt, som vi herefter skulle se.

Alt eftersom Tiderne fremled og paany 300 Aar forgik, da forglemte Paven i Rom at det var Jesu Kristi Lærdom han skulde for-

kynde og gav saadanne Befalinger som kun var til at forøge hans egen og Præsternes timelige Fordel, og baade han og de levede et skammeligt Levnet, da forvildedes Folkene paa ny, saasom de vel kunde mærke at dette ikke var Kristi Villie men vidste ikke hvor de skulde || søge den, saasom den hellige Skrift var dem forbuden og de desforuden hverken kunde læse eller forstaa den uden at der var Nogen, som udlagde den for dem. Da bleve de meget syndefulde. Da opvakte Gud sig en Tjener i det Land som kaldes Bøhmen[;] han prædikede dristig imod Pavens og Geistlighedens slette Levnet ogsaa mod nogle af dens Vildfarelse[r], men kunde dog ei ret faae Fremgang og blev levende brændt. Til ham siger Herren at han kender hans Tjeneste, Tro og Taalmodighed. Men dette haver Gud imod ham, at han tillader den Kvinde Jesabel at forføre Folket, at bedrive Hoer og æde Afgudsoffer. Ved Jesabel forstaaes her Paven og den romerske Kirke, fordi ligesom den ugude- || lige Dronning Jesabel forførte Folket i Israel, til at dyrke Afguder, saaledes forførte ogsaa Paven de Kristne til at dyrke Helgens Billeder, solgte dem Tilladelse til at bedrive Hoer og andet Ondt og at æde Offeret i Alterens Sakramente hvorom tilforn er talet, samt forbød Præsterne Ægteskab, men tillod dem at bedrive Hoer. Noget af dette talte vel Hus Lidet imod, men han dristede sig dog ikke til at røre ved Helgenes Afgudsdyrkelse eller rent at opsigte Paven Lydighed derfor straffer Herren ham. Derefter taler Guds Aand om den Straf som snart skulde komme over den romerske Kirke, og tilsidst forkynder han sine Tjenere Hus og de Andre [at han ikke vil lægge nogen anden Byrde paa dem (Johs. Aab. 2.24)]²⁾ fordi de ikke kendte al Pavens Syndighed men befaler dem at holde fast ved det de have indtil han kommer. Saa synes det ogsaa som han forkynder dem deres Seiervindinger over Pavens Tilhængere og siger at han vil give dem Morgenstjernen, at de nemlig og den Lære Hus førte skulde være at agte || som Morgenrøden for den Dag der snart skulde komme ved Luther; thi denne Gang varede det ikke saalænge. Husses Lærdom fandt kun Indgang udi Bøhmen hans Fædreland og blev paa det Sidste ogsaa der hardtad aldeles undertrykt. Hundrede Aar derefter fremkom <Lut> Morten Luther udi Tydskland, og satte sig af al Magt imod Paven og Pavens Vildfarelser hvorved endel af dem som bo her i Europa og selv vore Forfædre skilte sig fra Paven — Hvad Herrens Aand befaler Johannes at skrive til Menighedens Engel i Sardes, som er Morten Luther angaar vel for det meste den lutherske Menighed i hans Tid og endnu mer i de sidste Tider; thi

²⁾ De indklammede ord har Gr. glemt at skrive, da han skifter linie.

naar der siges: det hedder om dig at du lever men er død, da var det vel muligt, at det kunde forstaaes om Luther selv, at han en Tidlang var ligesom levende død, der han skjulte sig paa det Slot Vartburg for sine Fienders Efterstræbelser, men om og saa er da maa vi bekende || at det dog desværre mere gælder om de paafølgende Tider, da Lutheranerne glemte at holde Herrens Befalinger og endnu mere om os, som hverken holde dem eller holde fast paa hans Ord. Nu hedder det til Luther: bliv vaagen og styrk de øvrige Ting, som vil dø, thi jeg haver ikke fundet dine Gerninger fyldte for Gud. Herrens³ ⟨havde⟩ Time var endnu ikke kommet da den hele kristne Menighed skulde befries fra Pavens Aag og ved de hellige Skrifter komme til hans sande Kundskab, men han advarer Luther og hans Læres Bekendere om at være aarvaagne og stærke derved de Andre, hvilket ogsaa for en Del skedte da de Katolske ved at stride med Lutheranerne for deres Tro, fik den paa ny kær, og efter deres bedste Vidende tjente Gud og Kristus. ⟨Nu⟩ Herrens Aand bliver endnu ved at advare Luther og os: kom ⟨ihu⟩ derfor ihu, hvad du haver annammet og lært og hold det, thi dersom du ikke vil vaage, skal jeg komme over dig som en Tyv og du skal ikke vide, paa hvilken Stund || jeg vil komme over dig. Vi kunne ikke nægte det, at Luther selv vel gik meget for vidt i sin Lære om de gode Gerninger, saa at hans Tilhængere kort derefter toge Anledning til ⟨at⟩ tvertimod det Guds Ord de havde annammet at sige, gode Gerninger vare skadelige for Saligheden og alt som Tiden gik, da glemte vi desværre endnu mere baade Tro og Gerning efter Skriften.

O mine Kristne! lader os dog agte dette vel. 300 Aar ere igen forløbne fra Luthers Dage, Gud allene ved om han nu vil opreise igen en Mand iblandt os kraftig i Ord og Gerning, som med høj Røst og stærke Ord kan gentage Herrens Advarsel, men det vide vi at om end en Engel nedsteg fra Himmelen, da kunde han ei lære os noget Andet eller Bedre end det Guds Ord, som han ved sine Apostle skænkede Jorden og ved sin Tjener Luther oplod for os, o lader os || os da holde fast ved det, at ogsaa vi maa vinde og vore Navne ei skulle udslettes af Livsens Bog. Jeg er ikke saa hovmodig mine Brødre i Kristo, at jeg vil udlægge om mig hvad der staaer skrevet i de følgende Vers om Menighedens Engel i Philadelphia, men hvorfor skulde jeg ikke bekende det, da jeg ⟨har fa⟩ ved Guds Naade har faaet Ydmyghed for ham, jeg anseer mig selv som en Forløber for denne Menighedens Engel som Hus var for Luther. Om ham som skulde komme efter Luther staaer skrevet at Gud vil stille ham

³) s tilføjet bagefter. Gr. har først villet skrive: »Herren havde endnu ikke kommet«, men retter det til: »Herrens Time var ...«.

for en aaben Dør, som Ingen skal kunne tillukke. Denne aabne Dør, mine Kristne, er visselig ingen anden end denne Johannes Aabenbaring og de forbigangne Tiders Vidnesbyrd om Kristendommen, thi den Dør kan Ingen lukke, Ingen kan gøre at det som er skrevet og det som er sket kan igen || blive uskedt og uskrevet. Maaske vil endnu mens vi leve langt Mere blive klart og lyst, men selv Dette Lidet, som Herren gav mig Øie til at se, er det ikke nok til Troens Bestørkelse? Noget Mere kunde jeg sige eder, og Lidet vil jeg sige eder, det nemlig som Johannes har spaaet (og) i sit 11te Kapitel. Saa siger Herren: jeg vil give mine to Vidner at vidne i 1260 Dage, da skal Dyret som opstiger af Afgrunden slaa dem ihjel og de skal ligge ubegravne i 3 og en halv Dag, men da skal igen Livs Aande fare i dem, og der skal ske et Jordskelv og tiende Delen af Staden falde og de andre give Gud Æren.

De to Vidner kaldes Olivtræer og Lystemer fordi det gamle og ny Testamente som derved betegnes kunne læge Hjertets Saar og give den Bedrøvede Trøst, saa og være et Lys for vor Fod paa vor jordiske Vandring. Disse bleve i lang Tid holdne for Rettesnoren for de Kristnes Tro, men da ...

(Slutningen mangler. Manuskriptet ender brat nederst på bagsiden af 16. blad i fasc. 150).

EFTERSKRIFT

Intet af de her offentliggjorte papirer fra Grundtvigs arkiv har han selv ønsket trykt. De indledende betragtninger bærer i sig selv et tydeligt ufuldendt præg: de første blade er formet som en nytårstale til danske og nordmænd, båret af en stærk inspiration; men kort efter at Gr. har stillet spørgsmålet: »Hvad ere vi nu?« ændrer han tonen og taler nu til »Læsere«, nærmere bestemt »de tænkende i mere indskrænket Forstand«. Og selv hvor betragtningen synes at slutte, har Gr. intet punktum sat. De to sidste bogstaver er utydeligt skrevet, som om han havde mistet det faste greb om pennen. Stykket om Johannes's Åbenbaring er derimod begyndt som en afhandling med en indledning om Grundtvigs personlige forhold til teksten; men under fremstillingen af hans tesis antager stilen karakter af en tale til kristne mennesker. Det er, som om udlægningen af bibelteksten og citaterne derfra af sig selv fremkalder prædike-tonen. Det skyldes vel bl. a. denne ændring i tonen, at disse optegnelser hidtil har været adspaltet mellem Grundtvigs papirer. To blade deraf har været trykt i Begtrups og Hal Kochs udgaver som et selvbiografisk fragment fra 1810; indledningen er først fundet i år af

Steen Johansen, og hovedpartiet blev i fjor fremdraget af *Gustav Albeck* i hans afhandling *Omkring Grundtvigs Digtsamlinger* (*Acta Jutlandica XXVII Suppl. A s. 130 ff.*). Slutningen er endnu ikke fundet; men selv når den findes, vil det dog sikkert være klart, at Grundtvig kort efter nedskrivningen har opgivet tanken om en offentliggørelse. Ellers måtte han i hvert fald have indføjet de ord fra Johs. Åb. 2.24, han har glemt under omtalen af romerkirken (se her s. 72, note ²)).

Grundtvig synes at have nedskrevet de sidste blade umiddelbart efter at have foretaget den sammenligning af *Åbenbaringsbogen* og kirkehistorien, han udvikler her. Han har åbenbart haft bogens tekst liggende opslået foran sig, så at han et sted glemmer en sprogligt uundværlig sætning i sit citat. Det støtter i høj grad Begtrups datering af det brudstykke, han har udgivet, til efteråret 1810. Det er klart, at Grundtvig stadig befinder sig i den sindstilstand, han selv daterer fra den 9. oktober: »da blev jeg ... forunderlig, uudsigelig grebet, fra den Tid er al Frygt veget fra mig og ligesom en Taage gaaet fra mit Øie.« Men det fremgår også klart af indholdet, at Grundtvig endnu ikke var ramt af den voldsomme anfægtelse og derpå følgende depression, der i midten af december tvang ham til at rejse hjem til Udby. Sandsynligheden taler snarere for et tidlig end for sen datering inden for dette tidsrum: tolkningen af *Åbenbaringsbogen* synes at ligge i direkte forlængelse af korstogsstudierne, hvorimod der ikke hentydes til nogen mellemliggende læsning af Bibelens øvrige bøger. Det var rimeligvis under læsningen af Jeremias's bog, Grundtvig blev ramt af, hvad Begtrup har kaldt »Hammerslaget«.

De to tekster taler for sig selv og kaster gensidig lys over hinanden. En udførlig gennemgang findes i min bog *Den sælsomme forvandling i N. F. S. Grundtvigs liv* (1956) s. 134 ff., 169 ff. *Nytårsbetragtningerne* indholder åbenbart det »Billede af Danmarks forbigangne Liv«, der omtales i *Åbenbaringsafhandlingen*. Det ses heraf, at udgangspunktet for helhedssynet på fædrelandshistorien er den sammenligning af Saxos og Snorres historieværker, Grundtvig arbejdede med i efteråret 1809 (og altså er skrevet ved årsskiftet 1809—10). På den anden side viser nytårsbetragtningen, at dette helhedssyn oprindeligt udtrykte lige så stor beundring for de hedenske som for de kristne forfædres tro: såvel hedninger som kristne var overbevist om eksistensen af en usynlig verden, som det var værd at ofre sit liv for. *Afhandlingen om Johannes's Åbenbaring* er derimod skrevet ud fra et utvetydigt kristent synspunkt og indledes ligefrem med en skildring af, hvorledes Grundtvig er kommet frem til dette.